

УДК 347.77:346.548

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.53>

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ОХОРОНИ ПРОМИСЛОВИХ ЗРАЗКІВ У РАМКАХ НОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ІНТЕЛЕКТУАЛЬНУ ВЛАСНІСТЬ

Яворська О.,
*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка
ORCID: 0000-0002-4092-7690
e-mail: olyavorska@gmail.com*

Яворська О. Аналіз сучасних вимог до охорони промислових зразків у рамках нового законодавства про інтелектуальну власність.

Актуальність теми охорони промислових зразків значно зросла на тлі швидкого розвитку технологій та глобалізації ринків. Вагомість дослідження підкреслюється кількістю порушень прав на промислові зразки, що відповідним чином підіймає питання про покращення й вдосконалення правових підходів до якісного захисту інтелектуальної власності. Відзначається, що формування ефективних та дієвих правових підходів, які сприяють відповідному доступу до інноваційних технологій, а разом з тим й захищають інтереси, – дають можливість виробляти та утворювати справедливую конкуренцію. Відтак, потреба в адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів, таких як Угода TRIPS і Гаазька угода, визначає ключові напрями правових змін у сфері інтелектуальної власності.

Метою дослідження є аналіз сучасних вимог до охорони промислових зразків у контексті нового законодавства про інтелектуальну власність. Значну увагу приділено гармонізації національних законодавчих норм із міжнародними стандартами, наведені відповідні положення з чинного законодавства України. Дослідження також висвітлює питання балансування між правами розробників та публічними інтересами для уникнення монополізації відповідних рішень.

У дослідження використано методи порівняльного аналізу та правового дослідження, що дозволило проаналізувати чинне законодавство України та Європейського Союзу в контексті сучасних тенденцій у сфері охорони промислових зразків.

Результати дослідження підтверджують необхідність подальшого удосконалення законодавства, зокрема в аспекті спрощення процедур реєстрації та зміцнення механізмів боротьби з порушеннями прав. У висновках зазначено, що майбутні зміни мають бути орієнтовані на гнучкість системи охорони промислових зразків, забезпечення балансу між інтересами приватних правовласників та суспільства, а також адаптивність до викликів сучасного ринку й технологічного прогресу. Важливо забезпечити законодавство, що захищає права правовласників й сприяє розвитку інноваційного середовища та добросовісної конкуренції в межах охорони промислових зразків.

Ключові слова: промисловий зразок, промислова власність, інтелектуальна власність, законодавство, охорона прав, патентна система.

Yavorska O. Analysis of contemporary requirements for industrial design protection under new intellectual property legislation.

The relevance of industrial design protection has significantly increased in light of rapid technological advancements and the globalization of markets. The importance of this research is underscored by the growing number of industrial design rights infringements, highlighting the need for improved legal approaches to ensure the effective protection of intellectual property. It is noted that the development of efficient and robust legal frameworks, which facilitate access to innovative technologies while

safeguarding interests, enables the promotion of fair competition. Consequently, the need to adapt national legislation to international standards, such as the TRIPS Agreement and the Hague Agreement, shapes the key directions of legal reforms in the field of intellectual property.

The objective of this study is to analyze the current requirements for industrial design protection in the context of new intellectual property legislation. Special attention is given to the harmonization of national legal norms with international standards, referencing relevant provisions from the current legislation of Ukraine. The research also addresses the balance between the rights of developers and public interests to avoid monopolization of related solutions.

The study employs comparative analysis and legal research methods, which allowed for a detailed examination of the current legislation of Ukraine and the European Union in the context of modern trends in industrial design protection.

The findings confirm the need for further legislative improvements, particularly in the areas of simplifying registration procedures and strengthening mechanisms for combating rights violations. The conclusions emphasize that future changes should focus on the flexibility of the industrial design protection system, ensuring a balance between private rights holders and public interests, as well as adaptability to the challenges of modern markets and technological progress. It is important to establish legislation that protects the rights of copyright holders and promotes the development of an innovative environment and fair competition.

Key words: industrial design, industrial property, intellectual property, legislation, rights protection, patent system.

Постановка проблеми. Дослідження в межах охорони промислових зразків у контексті сучасного законодавства про інтелектуальну власність набуває все нових вимірів і актуальності з огляду на зростаючу конкуренцію в глобальному економічному середовищі. Тому промислові зразки, як об'єкти інтелектуальної власності, потребують відповідного правового регулювання, яке, своєю чергою, забезпечує захист продукту та стимулює інноваційну діяльність [1, с. 197]. У межах сучасних тенденцій та міжнародних юридичних практик аналіз вимог до охорони промислових зразків виявляє низку суперечностей, перешкод і недоліків, які потребують негайного вирішення. Дослідники [1, с. 199; 2] наголошують, що глобальною проблемою сучасності є відсутність балансу між інтересами засновників промислових зразків та публічними інтересами, такими як доступність інновацій для широкого загалу та уникнення монополізації окремих рішень. У той же час виникає питання про узгодженість національних систем із міжнародними зобов'язаннями, що є особливо актуальним у контексті глобалізації ринків.

Сучасне законодавство про інтелектуальну власність, зокрема в Україні та Європейському Союзі, демонструє прагнення до гармонізації національних правових систем із міжнародними стандартами, такими як Hague Agreement Concerning the International Registration of Industrial Designs, що своєю чергою передбачає розширення прав та можливостей власників промислових зразків, спрощення процедур реєстрації, а також зміцнення механізмів боротьби з недобросовісною конкуренцією та підробками [1; 2]. Водночас, окрім позитивних змін, виникає й питання про ефективність модернізованих норм в умовах швидкої зміни ринкових, економічних, суспільних й політичних реалій та технологій.

Водночас сучасні тенденції розвитку технологій та цифровізації висувують нові виклики, що зумовлюють необхідність переосмислення традиційних підходів до правової охорони таких об'єктів. Саме тому, аналіз сучасних вимог до охорони промислових зразків свідчить про необхідність подальшої адаптації законодавства з метою створення більш гнучкої та ефективної системи правової охорони. Оновлена система має враховувати динаміку розвитку технологій та забезпечувати відповідний рівень захисту прав власників, не порушуючи баланс між приватними й суспільними інтересами. Приміром в Україні відповідно до Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» правова охорона надається промислому зразку, що не суперечить публічному порядку, принципам гуманності і моралі та відповідає умовам патентоздатності [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження та публікації в галузі охорони промислових зразків в умовах еволюції законодавства про інтелектуальну власність демонструють кардинальні трансформації правового регулювання цього сегменту. Тарасенко Л. [1], Мазука М. [2], Родрик Д. [2], Ярошевська Т. [4; 9] звертають увагу на необхідність удосконалення концепції охорони нових естетичних та функціональних характеристик промислових виробів,

що постійно змінюються в умовах глобалізації ринків та зростання конкуренції. Однією з центральних проблем, яка постає перед розробниками національних та міжнародних правових норм, є гармонізація стандартів захисту з інноваційними тенденціями в дизайні, зокрема в контексті впровадження цифрових технологій.

Сучасні вимоги до охорони промислових зразків дедалі більше схиляються до забезпечення максимального рівня ексклюзивності прав власників інтелектуальних продуктів, що передбачає розширення меж патентної охорони і зменшення можливостей обходу прав шляхом мінімальних модифікацій зовнішнього вигляду виробів. Жихарев О. [7], Кириленко А. [19], Редько Р. [5], Склярів Р. [5], Шанайда В. [5] відзначають, що нове законодавство включає положення щодо адаптивності правових інструментів до динаміки технологічного прогресу та глобальних трендів. У цьому контексті активно обговорюються питання ролі штучного інтелекту в створенні об'єктів дизайну та їх правового захисту.

Закріплення нових норм у законодавстві вимагає комплексного перегляду підходів до реєстрації промислових зразків, що передбачає скорочення бюрократичних процедур, підвищення прозорості процесу та спрощення доступу до захисту прав. Дорошенко О. [8], Капіца Ю. [17], Работягова Л. [8], Якубівський І. [6] зауважують, що важливим є врахування балансу між інтересами правовласників та суспільства, особливо в контексті викликів, пов'язаних із фальсифікацією і незаконним використанням дизайнів.

Метою статті є дослідження сучасних вимог до охорони промислових зразків у контексті оновленого законодавства про інтелектуальну власність, з акцентом на адаптацію правових норм до викликів глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Засновникам промислових зразків зазвичай переслідуються дві цілі одночасно. Їх запропоноване рішення, з одного боку, має забезпечувати можливість ефективного виконання утилітарних функцій виробу, а з іншого боку, надавати йому естетичну привабливість. Така подвійність творчого завдання призводить до подвійної природи отриманого результату, що відповідним чином має узгоджуватися з законодавчому рівні. У зв'язку з цим промисловий зразок завжди розглядався й оцінюється як рішення, яке може бути розглянуте з двох аспектів: як вирішення конкретного інноваційного завдання, пов'язаного з функціональністю виробу (близького до винаходів), й як вирішення художнього завдання, пов'язаного зі створенням зразка [4, с. 40–43]. Подвійна природа промислових зразків призвела до виникнення двох сучасних підходів до їх юридичного захисту у світовій практиці. Деякі країни, такі як США, Японія та Великобританія, обрали шлях правової охорони інтелектуальної власності, аналогічній патентному праву, який схожий із тим, що застосовується до винаходів. Інші країни, наприклад, Німеччина та Франція, розробили закони, які більше схиляються до авторського права, що насамперед відображається в розкритті прав й повноважень, що складають основу виключних прав на такі зразки [5, с. 11].

Варто зауважити, що відповідно до сучасних тенденцій ринкова економіка передбачає необмежену кількість виробників й товарів, що робить необхідною їх індивідуалізацію, створення правових основ добросовісної конкуренції. Тимчасова охорона ставиться в залежність від державної реєстрації, і якщо державна реєстрація промислового зразка не відбудеться, то неможливо буде захистити виключне право. Вважається, що концепція незареєстрованого промислового зразка в Європейському співтоваристві є оптимальнішою для заявників, оскільки знижує не лише часові, але й фінансові витрати правовласника на початковому етапі апробації промислового зразка на ринку [5, с. 12].

Слід зазначити, що зовнішній вигляд виробу може охоронятися за допомогою авторського права й права на товарний знак, причому може встановлюватися як можливість охорони одним інститутом, так й кількома одразу. Однак через це виникає багато колізій. Цікавим у цьому питанні є досвід Індії. В Законі Індії про промислові зразки виключається подвійна охорона зовнішнього вигляду виробу та передбачається патентна система охорони [6, с. 117–119]. Використання закордонного досвіду, зокрема концепції незареєстрованого промислового зразка, в значній мірі сприяло б розвитку ринку інтелектуальних об'єктів. Також недоліком є відсутність колізійних норм щодо порядку надання авторсько-правового та патентного способу охорони промислового зразка, що може призвести до зловживання правами на ці об'єкти.

Правова природа промислового зразка визначається як об'єкт інтелектуальної власності, а саме як об'єкт промислової власності, який підлягає охороні відповідно до законодавства країни

[7, с. 37]. В багатьох країнах, США, Японія, Китай, останнім часом, промисловий зразок є унікальним рішенням зовнішнього вигляду виробу, що може включати форму, конфігурацію, орнамент й поєднання кольорів. Він є нематеріальним благом, створеним творчою інтелектуальною діяльністю, і може використовуватися для надання естетичних й функціональних характеристик різним предметам.

Правова природа промислового зразка ґрунтується на патентному праві й надає його власнику виключне право на використання, виробництво та поширення виробів з цим зразком протягом певного періоду часу. Власник промислового зразка отримує захист від незаконного копіювання та використання іншими особами [8, с. 34–36]. Для отримання правової охорони промислового зразка необхідно подати заявку та пройти експертизу, щоб переконатися в його оригінальності та відповідності критеріям охороноздатності.

Відповідно, правова природа промислового зразка полягає в його статусі об'єкта інтелектуальної власності, який забезпечує власнику певні права та захист у сфері його використання та поширення. Тому, промисловий зразок є концепцією, рішенням й продуктом інтелектуальної творчої діяльності, який може бути конкретизований (втілений) у зовнішньому вигляді виробу, що має практичне призначення.

На нашу думку, охорона промислових зразків є важливим аспектом системи інтелектуальної власності, що дозволяє захищати результати творчої діяльності в галузі дизайну. Зміни в законодавстві України, спрямовані на гармонізацію з європейськими та міжнародними стандартами, створюють нові вимоги для ефективної охорони промислових зразків [9, с. 214]. Тому такий підхід забезпечує не лише захист авторських прав та інтересів власників, але й сприяє розвитку конкурентоспроможного ринку інноваційних товарів. Урахування вимог новизни, правового захисту та можливості міжнародної реєстрації робить охорону промислових зразків ще більш актуальною в умовах глобалізації.

Аналіз сучасного законодавства щодо охорони промислових зразків вказує на ключові елементи процесу: реєстрація, захист прав, ліцензування та можливість правового реагування у випадках порушень. Оновлені правові норми, зокрема Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» [3], вимагають відповідності інноваційних зразків критеріям новизни та оригінальності. Інтеграція національних норм з міжнародними угодами, такими як Угода TRIPS [10] й Гаазький Акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків [11], спрощує процес охорони на міжнародному рівні, підвищуючи захист українських промислових зразків на світовому ринку (Таблиця 1).

Таблиця 1

**Аспекти охорони промислових зразків
у рамках нового законодавства про інтелектуальну власність**

Ключовий аспект	Терміни/визначення	Законодавче регулювання
Об'єкт охорони	Промисловий зразок — це результат творчої діяльності людини в галузі дизайну, що стосується зовнішнього вигляду виробу.	Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» (ст. 1) [3].
Умови для набуття охорони	Новизна — зразок вважається новим, якщо до дати подання заявки він не був доступний суспільству.	Ст. 5 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки», Угода TRIPS (ст. 25) [3].
Право на подання заявки	Право подати заявку має автор або його правонаступник (зазвичай роботодавець, якщо зразок створено у межах трудового договору).	Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» (ст. 6) [3].
Процедура подання заявки	Подання заявки до Укрпатенту, що включає опис зразка, зображення, заяву та сплату збору.	Патентне законодавство України (Закон «Про охорону прав на промислові зразки», ст. 10–11) [3].

Термін охорони	Охорона надається на 5 років з можливістю продовження до 25 років.	Ст. 12 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [3], Директива ЄС 98/71/ЄС [12].
Виключні права власника	Виключні права на використання, виготовлення, продаж і поширення виробів з використанням зразка.	Ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [3], Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [13].
Можливість передачі прав	Право власності на промисловий зразок може бути передано за договором, зокрема через ліцензування.	Ст. 24 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [3], Цивільний кодекс України (гл. 75) [14].
Захист прав	Власник може звернутися до суду у разі порушення прав або до Антимонопольного комітету у випадках недобросовісної конкуренції.	Ст. 25 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» [3], Закон «Про захист економічної конкуренції» [15].
Порушення прав	Незаконне використання зареєстрованого промислового зразка без згоди власника або дійсного ліцензіата.	Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» (ст. 21) [3], Кримінальний кодекс України (ст. 176, ст. 229) [16].
Міжнародна охорона	Промислові зразки можуть бути зареєстровані за міжнародною системою (Гаазька угода).	Гаазька угода про міжнародну реєстрацію промислових зразків (від 1925 року, з поправками) [11].

Джерело: власна розробка авторова на основі [3, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16]

Станом на сьогодні, охорона промислових зразків в Україні здійснюється на основі національного законодавства, зокрема Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» (у новій редакції, що набрала чинності після останніх змін редакція від 31.12.2023, підстава – 2801-IX). Також національні норми гармонізовані з міжнародними стандартами, такими як Угода TRIPS й Директиви Європейського Союзу. Права власника промислового зразка є виключними й можуть бути захищені через суд або інші інституції (зокрема Антимонопольний комітет України). Україна є учасницею Гаазької угоди, що дозволяє реєструвати промислові зразки на міжнародному рівні.

У межах цієї проблеми особлива увага приділяється аспекту охорони зовнішнього вигляду виробів із використанням авторського права. Процес реєстрації об'єкта як промислового зразка не виключає авторського захисту для нього. Однак це запобігає можливості двічі отримати винагороду за один і той самий об'єкт. У деяких країнах, наприклад у Франції, всі промислові зразки отримують подвійну охорону, оскільки вони розглядаються й як твори мистецтва. У Німеччині більшість промислових зразків також отримують подвійну охорону, тоді як у США та Італії авторське право на промислові зразки не має кумуляції [17, с. 67–69]. У межах дослідження «Statista report» було проаналізовано схожість та відмінності між промисловими зразками й творами образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва, а також запропоновано критерії для визначення, коли промисловий зразок може бути віднесений до творів мистецтва (наприклад, наявність ідейно-емоційного образу). Було відзначено, що не лише відсутнє чітке розмежування між промисловими зразками та творами образотворчого й декоративно-прикладного мистецтва як об'єктами правової охорони, але й бракує уніфікованої системи виплат винагород за використання обох типів об'єктів [18]. Також у дослідженні було розкрито складнощі розмежування між промисловими зразками й творами декоративно-прикладного мистецтва, запропоновано рекомендації та зазначено, що найскладнішим є завдання розмежування за характером об'єкта. Сучасні дослідження закордонного досвіду підтвердили, що питання розмежування об'єктів авторського права й промислових зразків за кордоном має низку не вирішених аспектів, як й в Україні.

У межах нового законодавства подвійна система охорони промислових зразків є практикою захисту інтелектуальних прав на промислові зразки за допомогою двох різних правових інструментів: патентного права та авторського права. Система дозволяє творцям промислових зразків

обирати, яким чином виключні права будуть охоронятися та які норми законодавства будуть застосовуватися у випадку порушення. Переваги кумулятивної охорони проявляються в можливості отримати захист промислового зразка як через патентне право, так й через авторське [19, с. 32]. Це може забезпечити ширший спектр захисту для різних аспектів зразка, таких як функціональність та естетичні характеристики. Авторське право зазвичай менш формальне, ніж патентне, й захист може надаватися автоматично при створенні зразка, без необхідності реєстрації.

У подвійній системі охорони промислових зразків творці також можуть скористатися іншими формами інтелектуальної власності, наприклад, товарними знаками [19, с. 46]. Застосування подвійної системи охорони може бути корисним, коли промислові зразки мають як функціональні, так й естетичні аспекти, й засновнику важливо забезпечити захист обох, а це дозволяє більш гнучко реагувати на зміни ринкових умов і бізнес-стратегії.

Висновки. Сучасна правова охорона промислових зразків потребує гнучких та адаптивних механізмів у контексті швидких технологічних змін та глобалізації ринків. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій, оновлене законодавство має забезпечити захист не лише естетичних, але й функціональних аспектів промислових виробів, що є важливим для стимулювання інновацій. При цьому, критичне значення має забезпечення рівноваги між інтересами правовласників та суспільства, оскільки монополізація інноваційних рішень може стримувати загальний технологічний прогрес.

Нові законодавчі норми, такі як закон України «Про охорону прав на промислові зразки», демонструють прагнення до гармонізації з міжнародними стандартами, що особливо актуально для захисту прав на глобальному рівні. Запровадження механізмів спрощення реєстрації та розширення прав власників зразків є кроком вперед, однак питання ефективного правового регулювання все ще залишається відкритим у контексті технологічних нововведень, зокрема таких як штучний інтелект.

Таким чином, правова охорона промислових зразків є важливим інструментом підтримки інноваційного розвитку. Проте подальша адаптація законодавства необхідна для підвищення його ефективності в умовах динамічних змін ринку та технологій. Необхідно забезпечити, щоб законодавство не лише захищало права правовласників, але й сприяло загальному розвитку інноваційного середовища, створюючи оптимальні умови для добросовісної конкуренції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тарасенко Л. Новації щодо правової охорони промислових зразків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2022. № 70. С. 196–202.
2. Mazzucato M., Rodrik D. *Industrial policy with conditionalities: a taxonomy and sample cases.* The Institute for Innovation and Public Purpose. 2023. 45 p.
3. Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12#Text>.
4. Ярошевська Т. Удосконалення охорони промислових зразків в умовах реформування національного законодавства. *Copernicus Political and Legal Studies.* 2022. № 1.3. С. 39–45.
5. Редько Р.Г., Склярів Р.А., Шанайда В.В. Порівняльно-правовий аналіз законодавства в області інтелектуальної власності в країнах ЄС та Україні. *Наукові нотатки.* 2023. № 75. С. 9–14.
6. Якубівський І.Є. Об'єкти патентного права. *Правова держава.* 2021. № 43. С. 112–121.
7. Жихарев О. Особливості дослідження експертом промислових зразків з урахуванням змін до законодавства. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2020. № 4. С. 32–41.
8. Дорошенко О., Работягова Л. Деякі аспекти встановлення відповідності промислового зразка критеріям охороноздатності. *Теорія і практика інтелектуальної власності.* 2021. № 1. С. 27–38.
9. Ярошевська Т.В. *Проблеми охорони прав промислової власності в Україні: монографія.* Дніпро: Видавець Біла К.О. 2020. 372 с.
10. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text.
11. Гаазький Акт Гаазької угоди про міжнародну реєстрацію промислових зразків від 28.11.1960. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_132#Text.

12. Directive 98/71/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 1998 on the legal protection of designs. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31998L0071>.
13. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-вр#Text>.
14. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
15. Закон «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
16. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
17. Капіца Ю. Незареєстрований промисловий зразок: особливості захисту прав в Європейському Союзі та проблеми тролінгу в Україні. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2020. № 5. С. 60–71.
18. Statista report protection of industrial samples. Statista. 2024 URL: <https://www.statista.com/search/?q=protection+of+industrial+samples&p=1>.
19. Кириленко А. Законодавство ЄС у сфері промислових зразків: теоретично-практичний коментар. 2021. 91 с.